

EEN KETELMAKERSATELIER EN GROOTHANDEL IN KETELS AAN DE GENTSE VRIJDAGMARKT IN DE ZEVENTIENDE EEUW

DOOR LUC DEVRIESE

Koperen ketels vormden tot in de 19de eeuw een belangrijk onderdeel van het huisraad. Niet voor niets werden de koperslagers te Gent, en allicht ook elders, *ketelaers* genoemd.

De bijzonderste leden van dit beroep oefenden hun activiteiten uit op de belangrijkste handelsplaatsen in de stad. Het kan dus geen toeval genoemd worden dat er te Gent in de 17de eeuw een groot ketelmakersatelier te vinden was op de Vrijdagmarkt.

Hier was inderdaad ongeveer halverwege die eeuw de zaak gevestigd van Christiaan de Schepere, zoon van Joos, *ketelaer van synen style*.

Dat was in Den Papegaey, een huis waarvan de precieze locatie ons niet bekend is¹.

In die tijd ging het de koperslager in Den Papegaey klaarblijkelijk niet voor de wind. Hij diende in 1659 een hypotheek² te nemen op zijn huis *bedraeghende in capitael ter somme van vier hondert ponden grooten vlaems*³. Die sprak ten gunste van Sieur Frans Janssens. Aan de voor Christiaan de Schepere niet zo leuke omstandigheid dat deze Sieur Janssens hem bij die gelegenheid in een stevige financiële houdgreep nam, hebben we een interessante beschrijving van zo'n 17de-eeuws atelier en koperhandel te danken.

Dat zat als volgt in elkaar. Zoals we verder zullen zien had de ketelslager een imposante voorraad afgewerkte en half

afgewerkte ketels in zijn atelier en winkel opgeslagen. Deze werden als pand en als betalingsmiddel gebruikt om de schuld af te lossen. Het contract stipuleerde namelijk dat de ketelslager gedurende twee jaar *de onghewrochte keetels sal moghen opmaecken ende mette opghemaecte vercoopen ende venten tsynen meesten prouffijcte midts overstellende den penninghen ende ontvanck vandien in handen vanden vornomden Sr. Frans Janssens, alles op minderynghe ende tot effectieve voldoenynghe vande vornomde syne capitaelen ende croisen mitsgaeders syne voordere prentien*. Mocht hij echter in gebreke blijven, dan zou Janssens zijn *goederen ende meubelen...moghen*

weerden (de waarde er van laten schatten), *uythaelen ende vercoopen...tot effectieve voldoenynghe als vooren*.

Om die preciaire operatie in goede banen te leiden moest er dus een inventaris opge maakt worden van alles wat er in de winkel, het atelier en het huis in aanmerking kwam om als onderpand te dienen: *tot bewaernisse ende breeder versekerthede vande rente ende obligatien... alle de goederen van coopmanschepe, mitsghaeders de meubelen, juweelen ende huyscatheylen* (huisraad). Die inventarislijst volgt hier, voor zover nodig, en voor zover mogelijk, met enige uitleg of vertaling naar hedendaags Nederlands⁴.

Allereerst was er uiteraard het koper-goed:

350 ghebonden koperketels...cleyne ende groot

negen potisers (ijzeren driepikkels waarop ketels boven het vuur geplaatst werden)

twee copper forneysen (fornuizen: grote ketels die op een vuur-haard gemonteerd werden om grote hoeveelheden voedsel gaar te stomen; ook gebruikt voor het brouwen)

tien heverketels (?)

38 lattoenen kannen (latoen is een legering van koper en zink; in het Frans: laiton)

150 copper haekers (emmers)

36 verteende (vertinde) *copperen potten*

seven tourtpannen (taartpannen)

een dossyne recaffoiren (rechauffoirs of comforen: houders voor houtskool, die gebruikt werden om spijsen warm te houden of op te warmen, of ook om zich te verwarmen of om een pijp aan te steken)

56 vierkeetels (vuurketels, te vullen met smeltende houtskooltjes en gebruikt om zich te warmen)

een dossyne suypen pannen (zuippannen, pannen met een tuit)

dry dossynen zyen (zeven)

een dosyne stremynen (eveneens zeven, in de vorm van een vergiet)

twaelf ekels (hekelkammen om vlas te hekelen?)

dry copperen beckens

Daarnaast waren er ook flinke hoeveelheden onderdelen voor de ketelmakerij aanwezig:

3000 lb. (pond⁵) ongebonden keetels

100 lb. audt copper

1000 lb. iseren

banden... nieuwe ende haude (oude)

Deze aantallen laten uitschijnen dat het atelier ook als 'groot-handel' met verdere kopers of venters op markten of op het platteland functioneerde. Met zo maar eventjes meer als 700 afgewerkte koperen gebruiksvoorwerpen in de winkel en ruim 1300 kg geslagen koper klaar om 'gebonden' te worden met ijzerbanden, lijkt de handel van Christiaan de Scheppere trouwens helemaal niet op een doodlopende zaak, veeleer een bloeiende onderneming die met een plotse zware tegenslag af te rekenen had. Een andere mogelijkheid zou kunnen zijn dat de operatie bedoeld was om een zware aankoop te bekostigen.

De beschrijving leert ons ook hoe men te werk ging bij het maken van een koperen ketel: de kopermantel werd in een ijzeren band gevat die er meteen een bovenrand voor vormde en als aanhechtingspunt voor het hengsel diende. Die ijzerband gaf de nodige stevigheid, die het relatief dunwandige plooibare en indeukbare koperen 'vat' anders nooit kon halen.

Wat had de ambachtsman zoal vandoen om zijn beroep uit te oefenen? Hier laat de boedelbeschrijving ons

wat in de steek, want naast *drij ambylten* (drie aambeelden), twee *staecken* (zgn. vijlstaken om voorwerpen in vast te zetten om te bewerken), *dry schaelen mette effenaers ende ghewichte* (weegschalen en gewichten), hamers en tangen, is er alleen sprake van *voorts alle andere ghereedtschappen dienstig totten selven styl ende neerynghe*. Het enige specifieke type gereedschap dat we hier verder terugvinden was vertegenwoordigd door *dry ketelaers schaelen*. Dat moeten grote stevige scharen geweest zijn waarmee men koperen platen kon snijden.

Uit de beschrijving kan men ook afleiden dat de ketelaar de nodige koperplaten aankocht per gewicht (de 3000 pond *onghebonden keetels*, hoger vermeld) en verder bewerkte, ongeveer zoals tegenwoordig nog constructieateliers hun metalen platen van diverse aard in diverse vormen aankopen.

De benaming *onghebonden keetels* laat uitschijnen dat de koperplaten bij levering aan het atelier reeds ongeveer in de gewenste komvorm geslagen waren.

Meer dan waarschijnlijk had Christiaan de Scheppere die grondstof in vroeger jaren betrokken bij de firma van Laerebeke, die niet alleen een gieterij aan de nabijgelegen Minne-meers bezat, maar ook een door water aange-

dreven koperslagerij aan de Ham.

Toen het contract opgemaakt werd was Jacques van Laerebeke echter reeds drie jaar gestorven en was het bedrijf niet meer in werking (zie hoofdartikel).

Maar aan al die ketels en dergelijke had de veeleisende (?) Frans Janssens nog niet genoeg: ook de meubelen en het huisraad moesten op de lijst. Dergelijke inventarissen zijn er in de archieven overvloedig aanwezig in de boedelbeschrijvingen die opgemaakt werden bij het overlijden van een ouder met minderjarige kinderen⁶. Het loont evenwel de moeite eens te bekijken wat zo'n 17de-eeuwse *ketelaar* in zijn privé woning had.

Tot de meest noodzakelijke meubelen en huisgerief behoren uiteraard de bedden. Daarvan waren er drie, met uiteraard de nodige *hoofdpeulens* (peluwen: 3), kussens (4), sargen (6), lakens (12 paar) en *flowijnen* (6 paar). Verder waren er ook *twee cootsen met eene roule coutse* aanwezig, waarbij *twee paar gordijnen mette andere toebehoorten van de cootsen*. Dit waren slaapkoetsen (beddenbakken) en een kinderbed dat meestal onder een ander bed gerold werd.

Het eet- en keukengerie bestond uit *een dosyne teenen* (tinnen) *plateelen, een dosyne*

taillieren, een dosyne kannen, vier leepels met twee croesen. Twee dozijnen *serveetten* en een dozijn *dwaelen* en andere *lijnen ende wollen* vervulldigden het geheel.

De zit- en bergmeubels waren niet veel zaaks: twee *spieschen* (een goedkope houtsoort) *cassen, een halve spiesche casse, een spieschen coffer, een spieschen taeffel, ses hauten stoelen, een rebbanck* (een ribbank, uitdruprek) *met een cannerek* en een *dwaelier* (rek voor dweilen of handdoeken). Verder was er een *dosyne tonnen mette brauwcupe, twee bottercupen met een vleesstande* (een pekeltvat). De ketelslager was blijkbaar ook 'thuisbrouwer', bij gelegenheid.

Luxevoorwerpen waren er veeleer beperkt voorhanden: *twee spiegghels, eenen*

silveren hanck (hanger), *een silveren sautvaet, een paar briseletten* (bracelets: armbanden). Typisch voor onze streken is ook dat in een dergelijk niet echt luxueus uitgerust stadshuis toch enkele schilderijtjes aanwezig waren: *twee schilderykens en item vyf schilderyen de vijf sinnen* (voorstellende).

Voor de rest hield men het vaag bij een standaardformule: *voorts generaelick ende speciaelick alle tgonne inden voornomden huuse is berustende soo gaudt, silver, teen, copper, iserweerck, hauteweerck, lynen ende wollen.* Maar dat moest dan ook werkelijk alles zijn: *niet(s) uytghesteeken nochte ghereserveert, (Adriaan de Scheppere) enighsins competerende* (toebehorende).

Hoe het verder verliep met de schuldenaar en zijn schuldeiser weten we niet. In elk geval

werd de koperslager bezworen niets te vertransporteren nochte veralieneren. En mocht er kunnen aan getwijfeld worden: het beschrevene is geschiedende rechtsinnig ende ter goeder trouwen, sonder arg ofte list.

NOTEN

¹ De naam komt niet voor in de uitgebreide beschrijving van de huizen aan de Vrijdagmarkt door Frans De Potter (DE POTTER, F., *Gent van den oudsten tijd tot heden, deel 6, Gent, 1892*).

² Stadsarchief Gent, Reeks 301, Jaarregisters van de Keure 1659-1660. Acte van 10-11-1659 (geen foliëring).

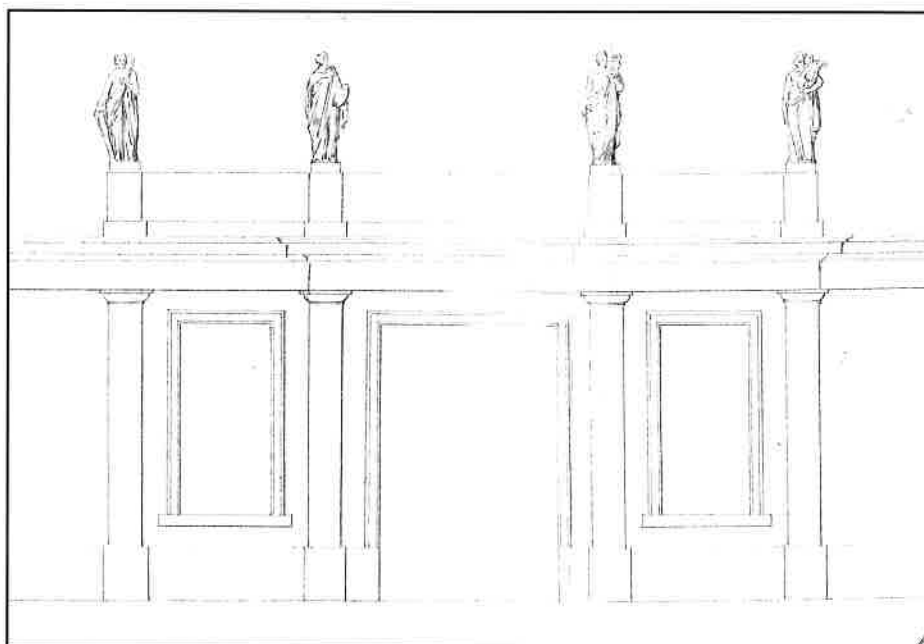
³ Daarvoor diende De Scheppere jaarlijks 24 pond te betalen, namelijk 20 pond aan 5% (den penninck twintich) voor de hoofdsom en twee obligaties van 2 pond die gerekend werden aan 6,25% (den

penninck sesthiene). De 'penning 20' was toen gebruikelijk voor grotere kapitalen (DAMBRUYNE, J., *De 17de-eeuwse schepenregisters en de renten en immobiliëntransacties te Gent: enkele beschouwingen*. In: *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Gent, 1988, deel 42, p. 167*).

⁴ O.a. aan de hand van WEYNS, J. *Volkshuisraad in Vlaanderen, 4 delen, Beerzel, 1974*.

⁵ In dit geval is een pond gelijk te stellen aan 0,438 kg. Voor metalen was er een speciale gewichtmaat in voege: het Sint-Elooispond (In *Tafelen van conversie ofte reductie der oude maeten ende gewigten van 't departement der Schelde, Gent, 1816, p. 49*).

⁶ In het Gentse stadsarchief in de reeksen 330 (*Staten van Goed*) en vooral in reeks 332 (*Minuten van Staten van Goed*).

**ER MOET WORDEN
GEWACHT TOT HET
TWEDE KWART VAN
DE 19DE EEUW
VOORALEER ER
OPNIEUW
KOPERGIETERS VAN
ENIGE INDUSTRIEEL
BELANG BINNEN GENT
WERKZAAM ZIJN: HIER
DE INGANGSPOORT
BEKROOND MET
BRONZEN BEELDEN
VAN DE BRONGIETERIJ
QUYO IN DE
TWAALFKAMEREN
(1842)**

(SAG, reeks G12)